Uitgave van de vereniging
Molenvrienden Land van Cuijk

DE MOLENVRIEND

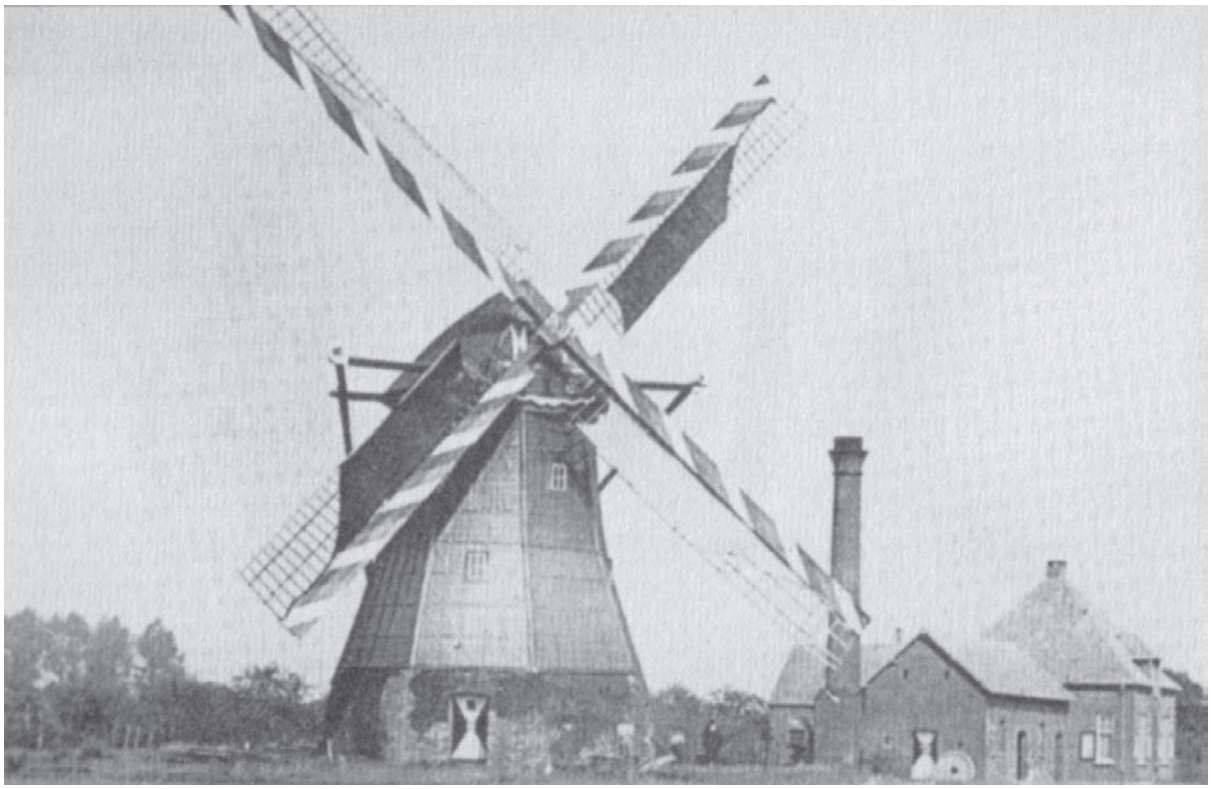

Nr. 75

VERENIGING MOLENVRIENDEN LAND VAN CUIJK

Molenvereniging in het Land van Cuijk en omstreken
www.molenvrienden.nl

BESTUUR

VOORZITTER	Harm van Es	Floralaan 50
	Tel. 0485-578613	5831 TA BOXMEER
SECRETARIS	Walter Cornelissen	Park 8
	Tel. 0485-478818	5446 PH WANROIJ
	E-mail: molenvrienden@home.nl	
PENNINGMEESTER	Rob Snel	Chopinstraat 33
	Tel. 024-3582526	6584 EJ MOLENHOEK
BESTUURSLEDEN	Peter Pouwels	Vijverweg 6
	Tel. 024-3974266	6562 ZL GROESBEEK
	Mari Goossens	D. Boutsstraat 25
	Tel. 0485-573815	5831 VN BOXMEER

REKENINGNUMMER: 4008385 *onder vermelding adres penningmeester*

MOLENARCHIEF	Hans Heijs	Steenstraat 85A
LAND VAN CUIJK	Tel. 0485-577330	5831 JC BOXMEER
	Eenieder kan na afspraak het archief raadplegen	

Het werk van de vereniging Molenvrienden Land van Cuijk wordt mede mogelijk gemaakt door:
Beijk Molenbouw bv, Afferden (L)
Van Haren Installaties bv, Cuijk
Molensteenmakerij Hans Titulaer, Plasmolen
Nabuurs Transport bv, Haps
Bol Accountants Boxmeer
Havens Diervoeders, Maashees
Elektro Technisch Buro Nabuurs bv, Boxmeer
VIFT International bv, Rijkevoort

Colofon

DE MOLENVRIEND 75, jaargang 27, nummer 3, september 2011
Lijfblad van de vereniging Molenvrienden Land van Cuijk, opgericht 18 januari 1985.
De Molenvriend wordt gratis toegezonden aan de leden van de vereniging. De contributie hiervoor is minimaal € 15,--. Aanmelden als lid kan bij de secretaris of via de website www.molenvrienden.nl. De Molenvriend is een advertentiemedium. Prijs losse nummers € 1,50.
ISSN 1384 8526

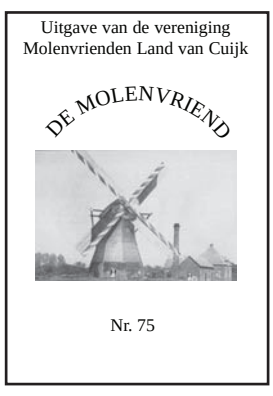

REDACTIE *Mari Goossens* *Frits Harteman*
Marko Sturm *Paul Verheijen*

REDACTIEADRES *D. Boutsstraat 25* *5831 VN BOXMEER*
e-mail: mjfagoossens01@hetnet.nl
De Erica 2 *5831 RX BOXMEER*
e-mail: j.m.sturm@alumnus.utwente.nl

VERDER WERKTE(N) MEE *Petro Boon, Jos van der Heyden, Peter Pouwels, Rob Snel, Hans Titulaer, Ben Verheijen*

ILLUSTRATIES *Harry Daverveld, Mari Goossens, Jos van der Heyden, Peter Pouwels, Rob Snel, Hans Titulaer*

VOORPAGINA *De Biesseltse Molen bij Mook rond 1920*
(zie het artikel van Peter Pouwels in dit nummer)

In dit nummer

pagina 2 **Colofon**
pagina 3 **In dit nummer**
Van de redactie
pagina 4 **Mededelingen van het bestuur**
pagina 4 **Tussen Maas en Waal**
verslag van de molenexcursie in het Land van Maas en Waal
door: Rob Snel
pagina 7 **Feest op "De Bergzicht"**
door: Jos van der Heyden
pagina 7 **Boekweit**
door: Mari Goossens
pagina 9 **Overasselt een molen rijker**
over de maalstoel van het agrarisch museum van Overasselt
door: Hans Titulaer
pagina 10 **De Biesseltse Molen**
door: Peter Pouwels
pagina 13 **Een molenervaring**
Ben Verheijen beschrijft zijn ervaringen als molenaar op de Martinus te Beugen
pagina 14 **Rond de molens**
achtergrondinformatie over de diverse reinigingsmachines
door: Mari Goossens
pagina 16 **Meten en wegen van graan**
door: Mari Goossens en Peter Pouwels
pagina 18 **Molenpoëzie**
pagina 19 **Aan de licht**
een molenaar stelt zich voor...
door: Petro Boon
pagina 24 **Molens in de regio**
de stand van zaken omtrent de molens in de regio
door: Mari Goossens en Marko Sturm

Van de redactie

Zou het regenachtige weer de oorzaak zijn? Hoe dan ook, meteen na de zomervakantie hebben we weer voldoende kopij verzameld om deze Molenvriend uit te kunnen laten komen.

Dat het weer niet alleen maar slecht was, bewijst het verslag van de afgelopen molenexcursie. De redactie bedankt Rob Snel voor zijn hulp bij de organisatie en voor het snelle aanleveren van het verslag.

Verder in dit nummer hebben we diverse artikelen over onder andere de geschiedenis en actuele gebeurtenissen op en rond molens in de regio. In de rubriek "Rond de molens" kijken we deze keer naar de reinigingsprocessen die aan het maalproces vooraf gaan. Voor goede kwaliteit meel is het van belang dat het maalgoed geschoond is. In de loop der jaren zijn hiervoor diverse machines ontwikkeld.

Tot slot wensen wij alle leden veel leesplezier toe met dit nummer.

de redactie

Mededelingen van het bestuur

We hebben weer een mijlpaal bereikt, na het 25-jarig bestaan van onze vereniging het afgelopen jaar is nu de 75ste Molenvriend uitgebracht. Onze felicitaties gaan natuurlijk naar de redactie en oud-redactieleden die deze 75 Molenvrienden geproduceerd hebben. De laatste jaren wordt steevast geprobeerd om dit blad 4x per jaar uit te brengen wat ook vrij aardig lukt. Daartoe worden ook alle leden elke keer opgeroepen om hun artikelen in te leveren. Vaak zijn het dezelfde mensen die iets insturen. Schroom niet en stuur uw verhalen in, de redactie is u erkentelijk hiervoor.

Zo'n 10 jaar geleden is er bij de molens in het Land van Cuijk een publicatiebord geplaatst en sindsdien heeft het kunststof glas aan de voorkant door de weersinvloeden nogal wat geleden. De platen zijn dof geworden en enkele molenaars hebben geprobeerd om met poetsen het glas weer helder te krijgen (dit was niet erg succesvol, red.). Nu heeft ondergetekende een kunststofleverancier (via het werk) bereid gevonden om gratis voor alle publicatieborden nieuwe kunststof platen te leveren. Wij willen deze firma (die niet vernoemd wil worden) hiervoor bedanken. Zo zie je maar weer dat je via via van alles kunt regelen.

Onlangs is er weer de jaarlijkse excursie geweest waarover u in dit blad meer kunt lezen. Wij als bestuur willen Rob en Robert bedanken voor de goede organisatie, het was weer een prachtige dag en zeer geslaagd.

Voor het bestuur staat de komende tijd de organisatie van de Brabants-Vlaamse dag in 2012 en het molenaarsoverleg op de planning, waarover u later dit jaar meer hoort. Ik wens u verder veel leesplezier.

Walter Cornelissen
secretaris

Nieuw lid

Onze vereniging verwelkomt als nieuw lid:
Pieter Aarts uit Boxmeer (leerling-molenaar)

Tussen Maas en Waal

Verslag van de excursie op 3 september

De afgelopen weken was het weer niet echt zomers te noemen. Zou het op 3 september ook zo'n dag worden met harde wind, onweer en regen? De voorspellingen van de weermannen, Piet Paulusma en Erwin Krol zagen er hoopvol uit. Piet gaf voor de BBQ zelfs een 10, helaas zitten deze deskundigen er ook wel eens naast. Gelukkig, dit keer hadden ze het bij het rechte eind, droog en zonnig met in de avond een kans op onweer met windstoten.

De wekker liep af om 08.00 uur, de gordijnen gelijk open en waarachtig, de zon scheen recht in de slaap-

Bij overname van artikelen en/of foto's, auteur en eventuele bron(nen) vermelden. Tevens hiervan melding maken bij de uitgeefster of redactie van dit blad.

De redactie stelt zich niet aansprakelijk voor eventueel gemaakte fouten of anderszins ontstane ongemakken.

kamer. Theo en Jessica arriveerden ruim op tijd, zodat we gezamenlijk op pad konden richting Winssen, alle 26 deelnemers hadden de Beatrixmolen weten te vinden. Rond 09.45 uur konden we starten met een heerlijk kopje koffie/thee, buiten in de zon aan de picknicktafels. De molen wilde niet erg draaien, er stond slechts een windje kracht 1 en daar gaat hij niet voor. Een prachtige molen (1988 herbouwd en gerestaureerd) met een jaloersmakende keuken erin en een prachtig ingerichte invaart. De bezoektijd was aan de korte kant, voordat iedereen de koffie op had en de vrouwen weer bijgepraat waren, konden de molenaars Peter en Jeroen (twee leraren) hun verhaal vertellen. Als oud spoorman moest ik even slikken van de ernstige vertraging die we op het eerste stop al opliepen, 30 minuten! Peter en Jeroen moesten hun verhaal dan ook afbreken, die konden wel uren doorgaan, enthousiaste jongens met hart voor de zaak.

Op naar de Drie Waaien te Afferden. Bij aankomst schrok de molenaar schijnbaar van de hoeveelheid mensen die zijn terrein op kwamen stuiven. Hij stapte op zijn fiets en verdween uit zicht. Gelukkig kwam hij even later weer terug en konden we vrij ons gang gaan op deze particuliere molen. Sinds een jaar draait hij weer productie. Een collega-molenaar Böckers uit Wijchen heeft de steen gerepareerd, zodat hij iedere woensdag kan draaien voor de bakker. Tijdens de rondgang ontdekten we nog twee oude elektromotoren inclusief toerenregeling en poellies voor een leren aandrijfriem en een oude koekenbreker. Theo van Bergen keek met verheerlijkte blik naar deze onderdelen, wat had hij ze graag mee willen nemen voor zijn boerengemaaltje. Bijzonder op deze stenen stellingmolen is dat men van een houten achtkant, watermolen (poldermolen, red.), de kap en het spoorwiel heeft gebruikt.
De kap is inclusief het boventafelement en blokkelen (zie foto) op de stenen molenmuur geplaatst. Een houten lager met scheenpoorten op de bovenas is ook erg bijzonder. Frits Harteman heeft in zijn molenaarsleven al erg veel gezien, maar dit was toch nog weer iets nieuws voor deze regio. Ook voor de leerlingen in opleiding.

Op naar de molen in Dreumel, stellingmolen, ook particulier bezit. De eigenaar is volop bezig met de restauratiewerkzaamheden. Sinds anderhalf jaar heeft de molen weer een kap en gevlucht en ziet hij er van buiten fantastisch uit. Robert Hoffman had de eigenaar gebeld om mede te delen dat het iets later werd, en of hij voor een kannetje koffie kon zorgen. Bij aankomst stond de koffie met gevulde koeken klaar en nam iedereen plaats aan de picknicktafels, lekker in de schaduw. Het werd gedurende de dag alsmaar warmer en warmer. We klagen niet, het was een superdag. Binnen in de molen moest nog erg veel werk verzet worden, maar het is prijzenswaardig als men zo begaan is met de molen. Na afloop had de eigenaar nog een aardig afwasje te doen, maar hij had het er graag voor over, gaf hij aan.

De molen van Jeg Li is nu niet ver meer. De standerdmolen “Tot Voordeel en Genoegen” (zie foto) met drie stenen draaide lekker op het windje. Jeg serveerde heerlijke groentesoep en vervolgens een perfecte lunch met alles erop en eraan, echt super. Door het heerlijk zonnetje was de spirit om de molen

De kap van molen De Drie Waaien stamt van een oude achtkant. De kap is inclusief boventafelement en blokkelen op de molenromp geplaatst.

op te klimmen er een beetje uit en werd er gezellig gekeuveld, ook belangrijk. Het was ons een genoegen. Voldaan en met de complimenten aan Jeg zijn we verder getrokken naar Maasbommel, de molen van Robert Hoffman. We wisten al van hem dat er ijsverkoop in het winkeltje onder de molen was. De eigenaar stond zelf achter de toog en had het gelijk efkes goed druk. Hij moest in de derde versnelling om aan de vraag te kunnen voldoen. Eerlijk is eerlijk, het ijs was heerlijk en de molen prachtig. Omdat de meeste van onze collegae hun nieuwsgierigheid niet konden bedwingen, ikzelf inkluis, waren de meeste al eerder op de molen wezen kijken (zie nr. 74). Natuurlijk ook door de enthousiaste verhalen van Robert Hoffman. Het is ook een plaatje geworden, goed vakwerk van de molenmaker Coppes.

Lunch bij de molen van Alphen

Het laatste onderdeel betrof een bezoek aan het gemaal de Tuut, helaas niet onder stoom (zie foto). Het opstoken duurt 3 dagen en kost scheppen met geld. Dit komt o.a. door de speciale kolen uit Columbia, dit is weer eens wat anders dan coke. De gidsen hadden een goed verhaal en er werd gedemonstreerd wat een oliemotor was, de vervanging van de stoommachine. In de glorietijd werkte de Tuut met drie stoomketels en enorme pompen om het overtollig water uit de polder te malen. De pompen kunnen het water ongeveer 5 meter opvoeren, de poldermolens slechts 2,50 meter gaf de gids aan. Ja, het is geen molenaar natuurlijk en hij had nog niet gehoord dat later ook de poldermolens werden uitgerust met vijzels, die het water zelfs tot maximaal 6 meter opvoerden. Erg interessant en een goede keus zo op het eind van de excursie. De verkoelende limonade smaakte ons goed en na nog even nakletsen vertrok eenieder weer richting huis, voldaan en moe. Nog even een compliment aan het grote aantal leerling molenaars dat ons vergezelde dit jaar, hopelijk zijn jullie er volgend jaar ook weer bij en wellicht als geslaagd vrijwillig molenaar.

Rob Snel

Standerdmolen "Tot Voordeel en Genoegen" te Alphen aan de Maas

Gevelsteen van stoomgemaal "De Tuut" te Appeltern

Feest op “De Bergzicht”

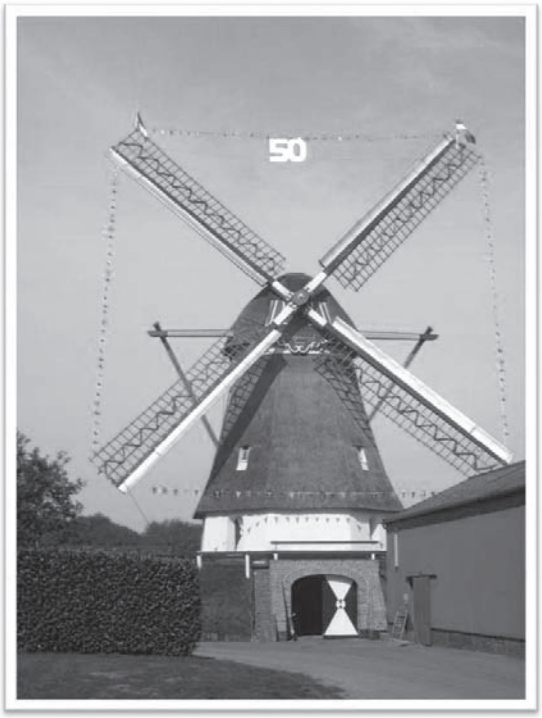

Jan en Gonny van Haren vierden hun 50-jarig huwelijksfeest op de molen op zondag 26 juni.

Natuurlijk moest de molen wel versierd worden. Met enkele molenaars zijn we donderdag voor het feest aan de slag gegaan. Harry wist hoe je met zeilen de wieken van de molen mooi in kon vlechten. Met 4 oude zeilen van de molen in Heijen en de zeilen van onze molen in Gassel zijn we aan de slag gegaan. Peter van Haren had voor z’n ouders een bord gemaakt met het getal 50. Met nog wat vlaggetjes en de wieken in de feeststand was het een mooi geheel. De familie Van Haren had voor de verdere aankleding van de molen gezorgd.
Bedankt Frits, Jan, Harm, Frans, Coby, Harry en de familie Van Haren.

Jan en Gonny, nogmaals gefeliciteerd met jullie jubileum.

Jos van der Heyden

Boekweit

Een vergeten muldersproduct?

Boekweit is geen familie van de grassen zoals de andere granen, maar behoort tot de duizendknoopfamilie. De naam is afgeleid van boek = beuk en weit = tarwe in het oude westelijk Nederland omdat het zaad heel veel lijkt op een klein beukennootje.
Het werd rond 1400 hier grootschaliger geteeld (de Kempen en de IJsselvallei) en geïmporteerd, wellicht door de invloed van kruisvaarders. In zuidelijk Nederland noemde men het Saraceens of Moors graan. Sarasin is de Franse benaming.

Het is een eenjarige plant die zeer geschikt is voor de teelt op schrale zand- en veengronden. De velden met de witte bloemen waren zeer in trek bij de imkers. De oudere soorten bevatten veel nectar. Bemesting laat het bladgroen harder groeien maar vermindert de zaadopbrengst. Terwijl het eerste zaad al afrijpt bloeit de plant nog. Het is een zeer kwetsbare plant, gevoelig voor nachtvorst. Zaaitijd na de ijsheiligen, half mei tot half juni. Ook harde wind, hagel en rond de oogsttijd te nat weer geeft heel veel kans op schimmel. Na drie maanden kon het geoogst worden, de stengel was nog groen, daarom moest het met de zeis of sikkel gemaaid worden. Als het te droog was dan verliest het gemakkelijk de rijpere zaden. Daarom werd vaak tegen of in de avond gemaaid als het gewas iets vochtiger was.
Het werd te drogen gehangen en in de winter gedorst op de dorsvloer met de vlegel. Vanwege de bewerkelijke cultuur en de kwetsbaarheid en de geringe en sterk wisselende opbrengst ontstonden de gezegdes “*boekweitzoad en vrouwluuproat, eens in*

de zeuven joar goed". Het land moest diep geploegd worden, vandaar *"boekweit wordt verbouwd op paardenzweet"*. "Het is een boekweitenverbouw" werd gezegd als er sprake was van een riskante onderneming.

Boekweit werd vroeger gemalen op een grutmolen. Dit was een rosmolen met een eest (droogvloer) voor het drogen van de boekweit, zeefwerk, een gruttensteen, een meelsteen en een waaierij. De breekzeef, bestaande uit een zevental boven elkaar liggende zeven, scheidde na het breken op de gruttensteen de doppen van de grutten. De grutten werden tegelijkertijd gesorteerd in grove, middelgrove, fijne grutten en meel. De grutten werden verder geschoond in de waaierij waar de grutten van de lichte stukjes dop en de vliesjes werden gescheiden. De eest werd oorspronkelijk gestookt met de boekweitdoppen, maar later met cokes. De gruttensteen dopte de boekweit tot grutten en de meelsteen maalde de grutten tot meel. Het malen tot meel moest voorzichtig gebeuren. Bij warm worden treedt bij boekweit gemakkelijk verbranding op, waardoor verkleuring ontstaat.

In vooral de arme streken van Nederland, vormden de boekweitproducten een belangrijk deel van de dagelijkse gerechten, vooral 's zomers. Omdat boekweitmeel geen gluten bevat is het voor gistdeeg (bijvoorbeeld brooddeeg) alleen in combinatie met een andere glutenrijke meel- of bloemsoort te gebruiken. Gemengd met rogge- of tarwemeel werd boekweitmeel gebruikt om (spek)pannenkoeken van te bakken. Voor het bakken van brood is het minder geschikt, het kan alleen in kleine hoeveelheden toegevoegd worden. Het meel werd ook gebruikt om balkenbrij en andere vleeswaren mee af te maken. Hiervoor werden grote hoeveelheden meel toegevoegd aan goed gekookt en gemalen kwalitatief minder vlees, zoals van de kop of van sommige organen, o.a. bloedworst.

Door ontginningen van o.a. de Peel en grondverbetering en bemesting steeg de productie van de graangewassen belangrijk, terwijl bij boekweit eerder het tegendeel het geval was. Zodoende daalde het rendement ten opzichte van granen. Door het beschikbaar komen van goedkoop graan veranderde ook het voedingspatroon.
Belangrijke Europese boekweitproducenten zijn Polen en in mindere mate Frankrijk.
Boekweitproducten zijn nog steeds verkrijgbaar, veel supermarkten verkopen boekweitmeel en biologische winkels verkopen daarnaast ook grutten.

Mari Goossens

Bron: Wikipedia

ongepelde boekweit

gepelde boekweit

Overasselt een molen rijker

Jaren geleden kreeg agrarisch museum “de Garstkamp” in Overasselt van een boer in Malden een kleine maalstoel met stenen van 80 cm, voor in hun museum. Een malende molen zou het jaarlijks oogstfeest compleet maken. Eindelijk zou het graan dat op die dag gedorst en gereinigd wordt ook vermalen kunnen worden. Echter de stenen lagen in stukken, de kuip met toebehoren was sterk door rot en houtworm aangetast. Hans Titulaer werd benaderd voor nieuwe stenen en om het geheel maalvaardig te maken. Helaas moest hij concluderen dat er nog heel wat meer mis was. De totale restauratie zou heel wat meer werk, tijd en dus geld gaan kosten. Daardoor lukte het niet om de maalstoel in 2010 tijdens het oogstfeest al klaar te hebben.

In eigen beheer werd de kuip met toebehoren vernieuwd. Hans Titulaer reinigde de stoel, wist alle bouten en moeren van de constructie, alsook alle andere metalen en draaiende delen weer gangbaar te maken, veelal door warmstoken. Dit gold ook voor het gietijzeren wiel op de bolspil dat Coppes vervolgens van nieuwe kammen kon voorzien. Lagerblokken werden geheel gereinigd en alles werd zorgvuldig even opgeborgen. Het lager in de ligger, taats en taatspot waren kapot en vastgedraaid. Omdat Groot-Wesseldijk een gietmal heeft voor een kleine steenbus, gingen de bolspil en taatpot ook daar naar toe. Taats en taatspot werden nieuw gemaakt en de bolspil kreeg terplekke van de steenbus een mooi gladde kraag. Toen dit alles weer op zijn plek zat, kon de ligger geplaatst worden en vervolgens de steenbus. Hans maakte nog een nieuwe meenemer in de nok van de bolspil, maakte de Engelse rijn soepel balancerend en hief de speling erin op. Nadat de rijnschoentjes ingegoten waren, kon de loper geplaatst worden en afgesteld. Toen kon alles op transport naar het museum. Daar werd een steenring op de juiste hoogte gemaakt, waarna op 1 september proefgedraaid kon worden. Daartoe moest eerst de kleine oude dieselmotor met zijn lange riem in positie gebracht worden. Nog even wat afstellen en balanceren van de loper, nog wat veranderen aan het instellen en afhouden van het schoentje en malen maar! De baktarwe van de Witte Molen liet zich mooi vermalen. Reeds na 50 kg werd het meel al mooi uitgemalen tot 65%.

Op de grote dag, de oogstdag op 4 september, maalde Mieke Arts met de molen de net gedorste tarwe. Mieke, die voorheen de standerdmolen van Overasselt bemaalde, was ook bij het inmalen aanwezig. Met haar molenaarskennis was de molen in goede handen.

Hans Titulaer

De Biesseltse molen

De molen op de Biesselt bij Mook heeft nabij het café het Zwaantje, aan de kruising Biesseltsebaan met de Mooksebaan, op circa 300 meter in WNW richting gestaan. Zie de vermelding op de landkaart. Het hoogste punt in de omgeving, 70 meter boven NAP. De locatie vindt u vanaf café het Zwaantje over de Biesseltsebaan lopend richting het Jachtslot de Mookerheide, het eerste zandpad linksaf na circa 250 meter aan de linkerkant. Daar waar thans een oude zandafgraving ligt met daarin een geologisch monument. De molen was een houten achtkant van het Zuid-Hollandse model op een stenen onderbouw.

Als rentmeester Wilhelm Arnold Motmans uit Mook in 1775 een verzoekschrift indient om een molen op de Biesselt te mogen bouwen, komt hij in conflict met de eigenaar van de waterkorenmolen aan de Plasmolen. Von Durham die sinds 1741 de Onderste Plasmolen in erfpacht heeft, heeft daarbij ook het eeuwige banrecht van deze korenmolen verkregen. Dit wil zeggen dat er geen andere korenmolens in de dorpen Mook en Middelaar gebouwd mochten worden. Alle inwoners van de beide dorpen waren verplicht hun graan op de Onderste Plasmolen te laten malen. Als Motmans, op 26 september 1775, zijn verzoekschrift indient bij de Kriegs und Domainen Kammer te Kleef, komen de erven Von Durham in protest tegen dit voornemen. Zij zijn van mening dat ook de bewoners van de nieuwe kolonie op de Biesselt ‘zwangspflichtig’ zijn aan de molen van Plasmolen.

Er wordt een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheden om bij de kolonie toch een molen te laten bouwen, zonder in conflict te komen met de erven Von Durham.
De raadsheren Hildebrandt en Lilienthal krijgen de opdracht dit uit te zoeken. Ze constateren, dat als de bewoners van de nieuwe kolonie met hun graan naar de korenmolen op de Plasmolen moeten gaan, ze wel erg veel tijd kwijt zijn met transport. Ook beschikt niet iedereen over een wagen met een paard of een os. De nieuwe kolonie ligt al een half uur gaans van het dorp Mook. Daar komt bij, dat de korenmolen van de Plasmolen soms in droge perioden door gebrek aan voldoende water stil komt te liggen. Er wordt tevens gekeken naar het aantal maalplichtige dorpsbewoners van Mook en Middelaar.
Hiervoor gebruikt men een onderzoek van raadsman Staffelstein uit 1739, dat is verricht op verzoek van Von Durham, als deze van plan is om de korenmolen bij de Plasmolen te pachten. Hildebrandt en Lilienthal constateren verder, dat er in beide dorpen tezamen 637 maalplichtige personen wonen: in Middelaar 248 en in Mook 389 personen.
Intussen is de bevolking en dus ook het aantal maalplichtige aan de korenmolen van Plasmolen toegenomen. Als Motmans toestemming krijgt om de windkorenmolen bij de Biesseltse kolonie te bouwen, zal dit nauwelijks effect hebben op het aantal maalplichtigen van de korenmolen van de erven Von Durham.
De Kriegs und Domainen Kammer bericht aan de

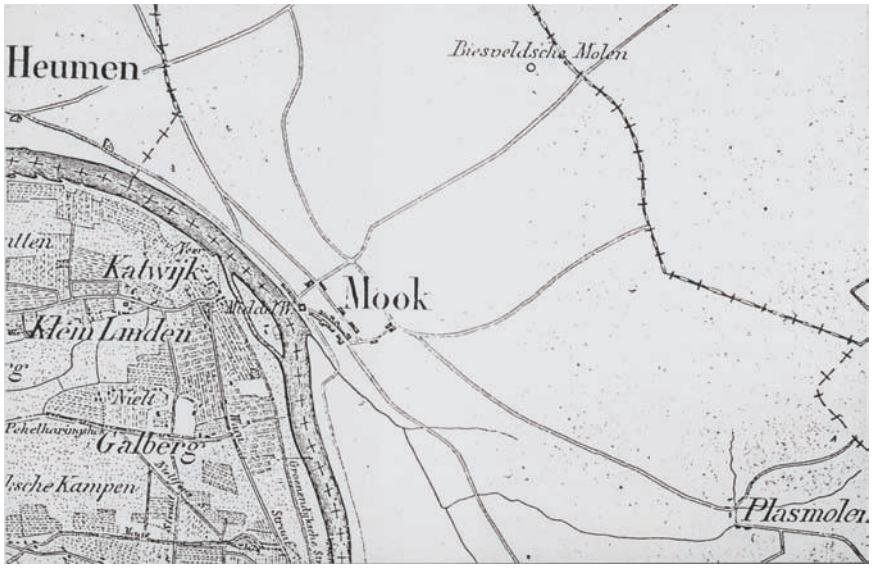

De Biesseltse molen op een kaart van 1800

Volkstellingen Mook en Middelaar (1801)

Uit het Frans archief van het kanton Kranenburg aanwezig in het Hauptstaatsarchiv Düsseldorf.
Bij de wet van 10 vendémiaire[1] an 4 (2 oktober 1795) werd bepaald dat in alle plaatsen die onder Frans bewind vielen een lijst zou worden opgesteld van inwoners, met naam, leeftijd en beroep van iedereen vanaf twaalf jaar, met de aantekening sinds wanneer zij in de betreffende plaats woonden, plus het aantal kinderen tot en met elf jaar.

Commune de Mook *Lyste pro an 9 le 2 florial* (22-04-1801)

Nr.	Namen	Voornaam	Leeftijd	Beroep	Vestiging	Verblijf
105	Jacobs	Antoin	49	Meunier	1782.1.5	19 ans
	Peeters	Elisabeth	45	Sa femme		
		Derk	14	Son fils		
		Henriette	18	Sa file		
		Catrinne	16	Sa file		
		Jacque		Son fils		
		Marie		Sa file		
		Janeton		Sa file		

[1] Op 5 oktober 1793 werd in Frankrijk een nieuwe kalender ingevoerd. Dit was de republikeinse kalender en deze werd met terugwerkende kracht vanaf 22 september 1792 ingevoerd.

Koninklijke Pruisische regering te Berlijn, dat er geen gronden zijn om het verzoek van Motmans af te wijzen. Hierop protesteren de erven Von Durham opnieuw. Ze beroepen zich op het erfpachtverdrag van oktober 1741. Tot nu toe zijn ze best in staat geweest de gezamenlijke Mookse en Middelaarse ingezetenen van dienst te zijn. Er is geen enkele klacht geweest en de korenmolen is in een uitstekende conditie. Ze vragen het verzoek van Motmans af te wijzen. Mocht dat niet gebeuren, dan zullen ze gerechtelijke stappen ondernemen om de bouw van de windkorenmolen op de Mookerheide te verhinderen.
Toch kan baron de Dalichon, namens de erven Durham, die de eigenaars van de molen aan de Plasmolen zijn, Motmans niet tegenhouden. Daarbij speelt het aantal maalplichtigen van de Plasmolen een grote rol. Een onderzoek hiernaar geeft een overzicht van de bewoners van de Biesselt in 1777. Er staan dan vijftig maalplichtigen genoteerd, om aan dit aantal te komen worden zelfs knechten en inwonende dienstmeiden meegeteld.
In 1778 wordt de windkorenmolen in gebruik genomen. De Biesseltse molen heeft echter niet lang dienst gedaan. De molen wordt waarschijnlijk al vanaf dat jaar gepacht door Antoon Jakops, die molenaar en broodbakker is.

Uit de volkstelling van 1801 (zie kader) blijkt dat Antonius sinds 1782 op de Biesselt woonachtig is en van beroep ‘meunier’ is, wat Frans is voor molenaar. Jakops is ook lid geweest van de St.-Antoniusbroederschap van Mook.

In 1785 wordt hij luitenant van deze broederschap. Dit kost hem wel vier tonnen bier. In 1785 schiet hij koning. Bij het gilde van Mook is zijn koningsschild nog aanwezig. Van St. Antoniusdag (17 januari) 1800 tot op St. Jansdag (24 juni) 1824, tekent hij als luitenant regelmatig de rekening en verantwoording van de gildemeesters.
Gezien de relatie van de molenaar Antonius Jacobs met de schutterij is het wel mogelijk dat men voor het papagaaischieten de vogel boven op de wiek van de molen plaatste, een oud gebruik dat op sommige plaatsen in Brabant nu nog wordt gedaan. Het toeval wil dat de locatie waar nu de schutterij op de vogel schiet, op een steenworp afstand ligt van de plek van de voormalig molen. Zijn handtekening wordt echter in de loop der jaren steeds kriebeliger. Op 1 juni 1828 kunnen de gildebroeders wegens sterfgeval (van Antoon Jakops) op de vrijgekomen luitenantsplaats bieden. Voor drie en een halve ton bier wordt C. Cosman de nieuwe luitenant.

Op de 12e Nivoise van het jaar 9 (2 januari 1801) wordt door de in Emmerik woonachtige Gerrit Wilhelm van Motman alle grond die hij op de Biesselt bezit, incl. de molen, verkocht. Motman wordt dan genoemd vrijheer van Oisterwijk en raadsheer van Zijne Doorluchtige Hoogheid de Heer Prins van Oranje en Nassau. De kopers zijn Peter de Ruijter uit Grave en de herbergier Philip Joseph Gislin Bouillard en Antoon Jakops, beiden uit Mook. Ze zijn ieder voor 1/3 eigenaar. Enige jaren later worden op een openbare verkoping in twee termijnen de percelen 16 t/m 22 met

de molen en andere bebouwing opnieuw verkocht. Op de 13e Floreal van het Jaar 13 (3 mei 1805) biedt de molenaar Jan Cloosterman uit Nijmegen in eerste termijn 7400 gulden. Echter in tweede termijn, op 17 mei 1805, wordt de grond bij het doven van de kaars toegewezen aan Jan van de Bogaard, molenaar uit Heumen voor 9400 gulden. Na de toewijzing verklaart Van de Bogaard, dat hij in opdracht van Peter de Ruijter uit Grave heeft gehandeld. Hiermede heeft de Ruijter zijn twee mede-eigenaren uitgekocht.

Wanneer Peter de Ruijter is overleden, verkoopt zijn weduwe Johanna Kloosterman, rentenierster uit Grave, in 1820 de grond en de molen op de Biesselt. De openbare verkoping vindt plaats te Heumen in de herberg van Derk Festen. De verkoopakte passeert bij de notaris Pieter Wiegand te Nijmegen. Antoon Jakops biedt voor het eerste perceel, waar hij op woont en waar de molen op staat, in eerste termijn 3100 gulden. Notaris Wiegand biedt voor het tweede perceel, waar Aart Aerts op woont, 3250 gulden. Uiteindelijk gaat het geheel voor 4186 gulden in tweede termijn naar de in Nijmegen woonachtige rentenier Hendrik Reinier Coole, gehuwd met Lucia Sonnemans.
Hendrik Reinier Coole wil eind 1823 de grond en de molen op de Biesselt alweer verkopen. Op 6 december van dat jaar kan er, weer onder toezicht van de Nijmeegse notaris Pieter Wiegand, in de herberg van Derk Festen te Heumen worden ingezet. In de verkoopvoorwaarden van de grond en de molen staat, dat degene die de molen koopt, verplicht is deze molen binnen zes maanden na de eerste mei 1824 af te breken. De koper is gerechtigd de daarvan afkomende materialen langs de gewone uitweg te vervoeren.

Vogelschieten op een molen (foto Mari Goossens)

Andries Neyenhoven, molenmaker te Nijmegen, biedt voor de molen 1650 gulden. Voor de twee percelen grond en de zich daarop bevindende huizen biedt de bierbrouwer Jan van de Broek 1800 gulden. Voor het totaal: de molen, de grond en de huizen biedt de molenaar en meester-molenmaker Hendrik Rutten uit Hernen 3400 gulden.
Waarschijnlijk is het bod van Rutten te laag geweest. Want de percelen 16 t/m 22 inclusief de molen zijn in 1824 eigendom van de molenaar Gerard A(e)rts (1766-1845) uit Meerlo (Lb). Het is Jakops, die bij de Biesseltse molen woont, ondanks een aantal pogingen, niet gelukt om eigenaar van de molen op de Biesselt te worden.

In 1828 overlijdt Jakops. Het is goed mogelijk, dat de molen dan pas buiten bedrijf geraakt. Gerard A(e)rts, die rond 1827 naar Swolgen is verhuisd, laat in 1833 de inmiddels afgebroken Biesseltse molen in zijn woonplaats opbouwen. De molen is daar tot eind november 1944 in gebruik geweest. Enkele dagen voor de bevrijding (25 november 1944) is de molen door de terugtrekkende Duitse bezetters in brand gestoken en volledig uitgebrand.

Peter Pouwels

Bronnen
‘Rond de Grenssteen’ nr 7, 8, en 38 door H.J.M.Spruijt,
‘Natuurlijk verbonden’200 jaar Mook en Middelaar.

Zentrales Staatsarchiv der DDR, Dienststelle Merseburg, Gen. Dir. Cleve CXXI, Sekt. II, no.. 2. betr. ‘Die von Rentmeister Mottman übernommenen Anlegung einer Korn-und Pell-Mühle auf der Moockschen Heyde und darüber untrem 25 febr, 1777 erfalte Confirmation’.

Noot: Het uiterlijk van deze windmolen, met fraai getailleerd achtkant en een vlucht van 25 m, doet vermoeden dat het een voormalige Zuid Hollandse poldermolen betreft.

Een molenervaring

Na ongeveer negen jaren ben ik sinds maart van dit jaar weer werkzaam op een windmolen, namelijk op de korenmolen Martinus in Beugen. Het is een heel indrukwekkende molen voor wat betreft zijn historie en zijn bouw. Hij staat op een mooie plek in het dorp, via een molenwei met een zitplek en een stenen toegangspad een twintigtal meters van de langslopende dorpsweg verwijderd. Op de hier en daar nogal scheef aflopende grasbelt staat de Martinus mooi en krachtig te wezen met een duidelijk uitnodigende invaart aan de voorzijde. De geschiedenis van deze molen begint in de tijd van Bartholomeus Heijs die in 1865 bij de gemeente Beugen met wat strubbelingen een vergunning voor de bouw van deze molen aanvroeg. In 1974 kwam de molen in handen van de gemeente. Deze liet de molen restaureren, waarbij slechts een steenkoppel overbleef. Tegenwoordig is er op de steenzolder een steenkoppel met een vaste rijn en een steenkoppel met pennetjeswerk te vinden. Het nieuwe steenkoppel met vaste rijn is enkele jaren geleden door een hele groep van allerlei soorten enthousiaste molenliefhebbers onder aanvoering van de vaste vrijwillige molenaar Frits Harteman en de vaste hulpmolenaar Hans Heijs - een achterkleinkind van Bartholomeus Heijs - op de steenzolder gerealiseerd. Het is bovendien bijzonder dat er veel werktuigen in de molen te vinden zijn. Op de maalzolder bevinden zich natuurlijk de regeling van het maalproces en afvoer van het maalproduct maar ook een builinrichting en een zogenaamde kweern. Dit laatste is een kleine maalmolen welke met de hand kan worden aangedreven en niet alleen heel interessant is voor volwassen bezoekers maar ook voor de kinderen. Hiermee kan het maalproces zoals het boven tussen de grote maalstenen gebeurt duidelijk worden uitgelegd, waarbij de grotere kinderen de loper met de hand rond kunnen draaien en zelf het maalproces kunnen ervaren. De stenen van ongeveer 30 cm in diameter staan op een rond tafeltje. Bij de meeluitgang van de stenen is een gat in de tafel gemaakt en hierdoor wordt het meel verzameld in een glazen potje. Wat is nou eigenlijk de gemakkelijkste draairichting van dit molentje? Linksom of rechtsom of hangt dit van het draaien met de rechter- of linkerhand af? De builinrichting is door de molenaars nieuw gebouwd zodat het builen, de aanmaak van de bloem - het scheiden dus van het meel en de zemelen - ook mogelijk is geworden. Deze builmachine wordt niet door de molen zelf maar door een elektromotor aangedreven. Nu is het bij dit builproces wel zo dat de machine telkens na het gebruik van binnen helemaal moet worden schoongemaakt om de aangehechte laag stofmeel te verwijderen. Op de steenzolder vindt men niet alleen de beide steenkuipen maar ook nog een soort huishoudmolentje wat via een omlooptouw met een spanningsregelaar voor het touw door een luiwiel op de luizolder aangedreven kan worden. Dit luiwerk had destijds als functie het aandrijven van de transportvijzel van een graansilo (mengketel). Aan de andere kant op de luizolder zit de aandrijving van het normale luiwerk voor het maalgoed. Bij het gebruik van dit luiwerk blijkt bij het ophalen van maalgoed het dunne stuurtouw gemakkelijk uit de stoppositie los te geraken zodat het ophalen van het maalgoed door blijft gaan wat wel lastig is. Dit heeft zo te zien te maken met de manier van fixeren van de twee houtjes in het stuurtouw in de uitsparing van de stopplank. Bijzonder is dat op de luizolder nog delen van houten roeden zijn verwerkt maar het is niet bekend of deze onderdelen aan de Martinus zelf hebben toebehoord. Op de kapzolder staan we oog in oog met het indrukwekkende bovenwiel en de machtige vang waarvan de vangbalk van de molen geholpen wordt door het gewicht van een mooie oude halssteen en een stalen kruirol welke via een ketting aangehaakt wordt bij de voorbereiding op stilstand van de molen voor langere duur. Ook apart is hierboven dat er een pal aanwezig is, een element dat hier in het Land van Cuijk bijna niet voorkomt. De bediening vindt plaats buiten aan de staartbalk via een touw wat de kap ingaat. Het is al gebleken dat het bij het op- en afzeilen belangrijk is dit element niet te vergeten, het stuurtouw aanspannen bij het opzeilen en het lossen bij het stoppen met de molen. Staat het touw strak dan is de pal uit het bovenwiel getrokken, heeft het touw voldoende vrije slag dan valt de pal vanzelf in de kammen van het bovenwiel en wordt dit wiel bij eventueel de verkeerde kant in draaien geblokkeerd. Waarom dit verhaal? Het is zo dat het uitgebreide molengebeuren van de Martinus veel indruk maakt en het wellicht in het algemeen toch interessant is om deze bijzondere zaken nog eens naar voren te halen en misschien nog eens te gaan bekijken.

Ben Verheijen

Rond de molens

Graanreiniging

Op Tweede Pinksterdag tijdens de Duitse Molendag was ik op vakantie in zuidwest Duitsland; de Schwäbische Alp. Onze pensionhouder maakte er ons op attent en met hen gingen we twee watermolens bezoeken. Ze liggen daar niet zo dicht bij elkaar als in Nederland.
Wat we daar konden zien sluit mooi aan met onze rubriek “rond de molens”, namelijk het malen voor consumptiedoeleinden op ambachtelijke schaal. In dit artikel hebben we het over de reiniging van het graan voordat het gemalen gaat worden.

In principe levert de boer zijn graan schoon aan bij de mulder en is de mulder alleen verantwoordelijk voor het maalproces. De boer zuivert het graan grof voor door het na het dorsen door de wanmolen te doen. Die bestaat uit een aantal boven elkaar geplaatste schuddende zeven met een ventilator die van onderen door de zeven blaast en lichtere delen wegblaast. De onderste zeef heeft een maaswijdte van ca. 1,5 mm. zodat het graan er niet door valt maar zand en stof wel. We zagen daar ook een typische wanmolen (zie foto). Deze wordt met de hand (aan de achterkant) met een zwengel aangedreven. De ventilator in het slakkenhuis blaast het kaf rechtdoor. Het graan valt naar beneden. De ronde houder was de schepmaat voor de molenaar, 20 liter.

In onze streken werd hoofdzakelijk rogge, spelt en boekweit voor consumptie verbouwd. Daar waren de

Een handbediende wanmolen

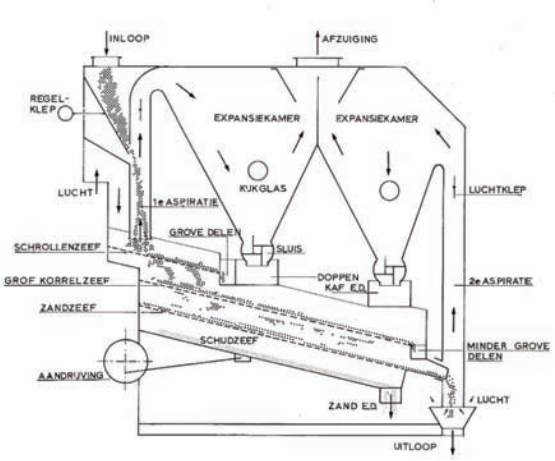

Werking van een aspirateur

schrale gronden zeer geschikt voor. Maar rogge heeft een groot nadeel, het is erg gevoelig voor de schimmel “moederkoorn”. Dat is een soort purperen aar die tussen de roggearen groeit in de late zomer bij vochtig weer. Daar komen we in een later artikel op terug. Die wordt bij wannen niet voor 100% verwijderd en kan dus in het te malen graan zitten. Ook spelt met zijn dubbele aar heeft daardoor, omdat hij door een veel grovere zeef moet, meer verontreinigingen.

Daarom vond je op sommige molens nog een reinigingsmachine: de aspirateur en/of trieur. De aspirateur (Frans voor stofzuiger) is een veredelde wanmolen die door luchtstromen over separatiezeven en cyclonen het graan zuivert. Zie nr.74 “Van korenmijt tot speltmeel” en de afbeelding. De trieur is in eerste instantie niet bedoeld om er baktarwe mee te sorteren. Hoofdfunctie is om gebroken korrels en bijmengingen uit het graan te halen om een schoon zaaigoed te maken. *Want wie wind zaait zal storm oogsten* en wie wikke zaait houdt bijna geen graan meer over.

In Oploo is de trieur gebruikt om koolzaad uit de spelt te halen. Dit was meer een fout van de loonwerker die met een vervuilde combine aan de slag was gegaan. Aangezien koolzaad een nadelige invloed heeft op het bakproces, moesten we het er op een of andere manier uithalen. Met de aspirateur lukte dat niet door

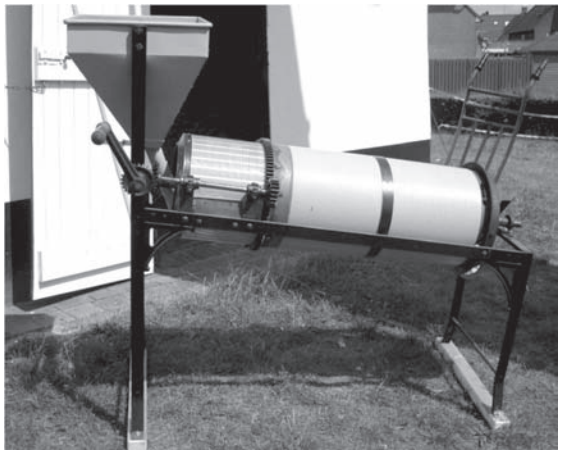

Foto van de trieur bij de Korenbloem te Oploo

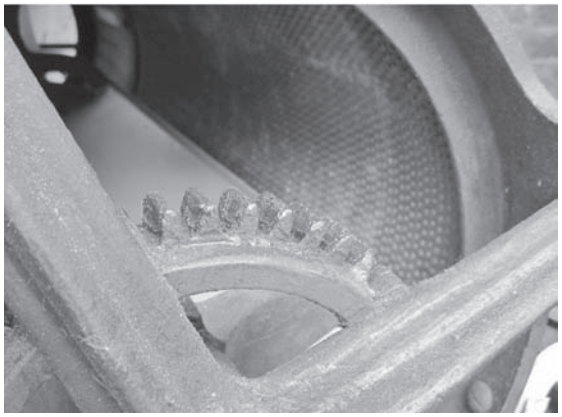

Het binnenwerk van de trieur, waarin de trommel met cellen zichtbaar is.

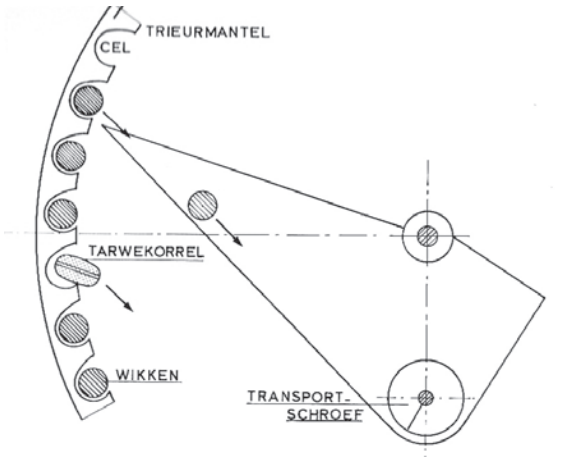

Werking van de trieur: de ronde wikken blijven hangen in de cellen van de ronddraaiende trommel en vallen in de opvangbak. De hele tarwekorrels blijven in de trommel en worden aan het eind opgevangen.

het nagenoeg gelijke soortelijke gewicht van de korrel en de gelijke dikte. De trieur is meestal een langzaam draaiende trommel die iets schuin gemonteerd staat. In de inloop zitten er sleufjes in, verder in de trommel zijn er holtes (cellen) in geperst waar kleinere deeltjes in blijven liggen en als ze naar boven draaien in de afvoergoot met transportschroef vallen. Het graan rolt onder in de trommel naar de opvangzak en is klaar om gemalen te worden. Zie foto's en tekening.

In het openluchtmuseum in Neuheim ob Eck zagen we een pelinrichting "der Gerbgang" voor spelt en haver op de molensteen gebouwd. Bij deze graansoorten zit het kaf vast aan de korrel en moet daarom na het dorsen nog gepeld worden. Ook boekweit kan men zo pellen. De loper wordt ca 4 mm gelicht, waardoor tijdens het pellen het kaf beschadigd wordt en zodoende loskomt van de korrel. De steen heeft een diameter van ca. 100 cm, een wolfje. Onder de ligger is een ventilator geplaatst die een horizontale luchtstroom produceert. In principe zoals de wanmolen van hierboven. Door deze luchtstroom valt het maalgoed. Het lichtere kaf wordt op deze manier gescheiden van de zwaardere graankorrels die in de pelbak vallen, waarna het gemalen kan worden.

Tekst en foto's: Mari Goossens

Bronnen:
P. van Bussel, Korenmolens

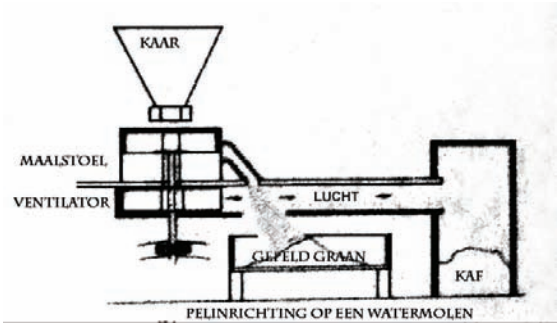

Gerbgang of pelinrichting met kleine stenen

Meten en wegen van graan

Inleiding
De prijzen van granen werden oorspronkelijk uitgedrukt per mudden van 91,03 liter of genoteerd per zak van 83,44 liter. Om de prijs in mudden te kunnen uitrekenen werd gebruik gemaakt van de formule 36 zak = 33 mud. In de periode 1823-1920 werden alle prijzen uitgedrukt per hectoliter. In 1920 ging de korenbeurs ertoe over alle prijzen per 100 kilogram te noteren. Het is daardoor onmogelijk de prijzen uit de drie verschillende periodes (1546-1822, 1823-1920 en 1920-1988) zonder meer met elkaar te vergelijken, zij moeten dan eerst worden omgerekend.

Het soortelijk gewicht van graan
In de tabellen met de prijzen treft men drie kolommen aan. In de eerste kolom de prijs per mud, in de tweede kolom die per hectoliter en in de derde kolom die per 100 kg. De prijzen uit de couranten werden in de daarvoor bestemde kolom gezet en vandaar uit werden de prijzen in de twee andere kolommen berekend. Het omrekenen van de prijs van graan van inhoudsmaat naar gewichtseenheid en omgekeerd is slechts mogelijk wanneer het soortelijk gewicht van graan bekend is. Maar het soortelijk gewicht van graan is nooit uniform geweest. Het gewicht van een hectoliter tarwe kon variëren van 80 tot 66 kg. Bij rogge varieerde dit van 76 tot 64 kg, bij boekweit van 70 tot 62 kg, bij gerst van 66 tot 56 kg en bij haver zelfs van 52 tot 35 kg. Voor 1888 was het de gewoonte de prijzen van de verschillende granen te noteren per hectoliter en per gewichtsklasse. Over het algemeen gold: hoe hoger de kwaliteit hoe hoger het soortelijk gewicht en dus de prijs. Door de notering van de prijzen per gewichtsklassen van de diverse granen werden de marktberichten omvangrijk en gecompliceerd. Daarom werden in 1888 de natuurgewichten op de beurs ingevoerd. Voortaan werd bij iedere graansoort alleen de maximum- en minimumprijs van een bepaalde gewichtsklasse vermeld. Daarmee kon men via een systeem van kortingen en toeslagen de prijs van alle andere gewichtsklassen eenvoudig uitrekenen. Als natuurgewicht koos men bij iedere graansoort het meest gangbare soortelijk gewicht. Dit waren voor tarwe 75 kg (per hectoliter), rogge 70 kg, gerst 60 kg, boekweit 66 kg, haver 46 kg en voor witte voerhaver 40 kg. Het was vanaf 1888 gebruikelijk de prijs van de gewichtsklasse om te rekenen met diegene welke overeenkwam met het natuurgewicht. Kwam er toevallig geen graan uit die gewichtsklasse op de beurs dan werd de prijs omgerekend naar die welke het natuurgewicht het dichtst benaderde. Bij het vaststellen van de prijzen uit de periode 1787-1822 werd in principe dezelfde methode gevolgd. De prijzen werden in die periode afgedrukt per mud van 91,03 liter. De gewichtsklassen werden aangegeven met oude ponden. In de periode 1835-1855 werden deze gewichtsklassen gewoonlijk aangegeven in kilogrammen en in oude ponden.

De grote en de kleine korenschaal
Het omrekenen van de prijs van een mud of een hectoliter graan in die van 100 kg graan is dankzij de natuurgewichten een eenvoudige zaak. Deze natuurgewichten zijn als het ware het soortelijk gewicht van de verschillende graansoorten. Maar tussen 1850 en 1870 ontstond er verwarring omtrent het soortelijk gewicht van de granen. Het soortelijk gewicht van graan is onder meer sterk afhankelijk van de grootte van de inhoudsmaat waarin het wordt gewogen. Naarmate deze inhoudsmaat groter is stijgt het soortelijk gewicht. Aanvankelijk waren de boeren hiervan niet op de hoogte maar hun kennis en ontwikkeling nam in de negentiende eeuw snel toe. Steeds vaker wogen zij hun graan eerst zelf alvorens het af te leveren. Daarna werd door de korenmeters op de beurs het soortelijk gewicht met behulp van een steekproef bepaald. Deze steekproef was gebaseerd op niet meer dan een halve liter graan. Het soortelijk gewicht van het graan in dit kleine maatje viel gewoonlijk lager uit dan dat van het graan in de hele zak zoals de boer dat had vastgesteld. In zulke gevallen kregen de boeren het bericht dat was geconstateerd dat hun graan lichter was dan zij hadden opgegeven. Als onverdiende straf kregen zij dan een flinke korting op de prijs van het graan. Dikwijls gaven zij hun commissionair hiervan de schuld en die legde de verantwoordelijkheid neer bij het korenmetersgilde. Lag het nu aan de oneerlijkheid van de beëdigde korenmeters of aan de ondeugdelijkheid van hun werktuigen?

De burgemeester van Veendam, G.A. Venema, leverde in 1851 de oplossing voor dit raadsel door de publicatie van zijn boekje “Over het meten en wegen van granen, zaden en andere zelfstandigheden”. Venema was behalve burgemeester van Veendam ook ijker van het arrondissement Winschoten en als zodanig een specialist in het meten en wegen. Daarin werd onder meer aangegeven hoe groot het verschil was in soortelijk gewicht wanneer 50 liter graan in één keer werd gewogen dan wel in 50 porties van één liter. Wanneer

we het wegen van 50 liter in één keer als norm nemen waren de resultaten van de weegwijze met enkele liters dat het soortelijk gewicht van het graan steeds te licht werd vastgesteld. Voor tarwe en rogge bedroeg de afwijking ongeveer 3,1 %, voor gerst 3,0 %, voor boekweit 2,5 % en voor haver 6,4 %.
De protesten waren niet meer van de lucht en de eis dat de korenmeters het graan voortaan met een grote schaal van 50 liter zouden moeten wegen werd steeds vaker en nadrukkelijker naar voren gebracht. Tenslotte werd het wegen met de grote schaal vanaf 1 februari 1864 mogelijk gemaakt. Het wegen met de zogenaamde kleine schaal van een halve liter werd echter niet afgeschaft. Alleen de resultaten op de grote schaal werden van toen af zonder meer door iedereen geaccepteerd. Daarom nam de Vereniging van Commissionairs het besluit vanaf 1 augustus 1867 in de door haar verspreide marktberichten de prijzen op basis van de grote korenschaal als uitgangspunt te nemen. De kleine schaal werd een hulpmiddel van ondergeschikte betekenis.

Welke consequentie heeft dit nu als we de prijzen per 100 kg uit de periode voor 1 augustus 1867 willen berekenen op de wijze zoals in de vorige paragraaf is aangegeven? Men moet er goed van doordrongen zijn dat het wegen op de kleine schaal niet werd afgeschaft. Voortaan waren er twee mogelijkheden. Dit betekende in de praktijk dat men steeds weer moest kiezen tussen de grote en de kleine korenschaal. Het wegen op de kleine schaal was aantrekkelijk door zijn eenvoud. Op de grote schaal werd het graan volgens nieuwe en strenge voorschriften onderworpen aan een langdradige en kostbare procedure. Wie voor de grote schaal koos moest voor deze kosten opdraaien. Daarom werd alleen voor de grote schaal gekozen als men bedrog vermoedde of wanneer het ging om grote partijen graan. Ook bij granen waar het soortelijk gewicht erg afhankelijk is van de bij het wegen te volgen procedure, kon de grote schaal goede diensten bewijzen. Daarom werden haver en gerst vaker op de grote schaal gewogen dan tarwe, rogge en boekweit. Meestal gebruikte men de kleine schaal en dan werden de resultaten met behulp van omrekeningstabellen aangepast aan die op de grote schaal.
Van iedere graansoort moesten alle jaarprijzen uit de periode 1787-1866 met een bepaalde factor worden vermenigvuldigd teneinde prijzen, afgeleid van weging op de kleine schaal (de praktijk vóór 1867) te kunnen vergelijken met de prijzen, afgeleid van gewichten op de grote schaal (de praktijk sedert 1867). Deze omrekeningsfactoren zijn afgeleid uit de tabel van A. Holtman. Hieruit blijkt hoever het soortelijk gewicht van het graan op de kleine schaal van de norm (het soortelijk gewicht op de grote schaal) afwijkt; bij tarwe ongeveer 6,6 %, bij rogge 6,3 %, bij gerst gemiddeld 8 % en bij boekweit 4 %. Bij zware haver bedroeg het verschil 7,4 % maar dit kon bij lichte haver oplopen tot 11,7 %.

Mari Goossens en Peter Pouwels

Bron: Groninger graanprijzen, de prijzen van agrarische producten tussen 1546-1990 door W. Tijms

Graansoort	**Gewicht van 1 hl, op de grote schaal (kg)**	**Gewicht van 1 hl, op de kleine schaal (kg)**	**Vermenigvuldigings-factor**
Tarwe	75	71	0,947
Rogge	70	66	0,943
Boekweit	66	63	0,962
Gerst	60	55	0,917
Dikke haver	46	42	0,913
Zware haver	40	35	0,888

Molenpoëzie

Onderstaand gedicht troffen wij aan in het Engelse boekje “Windmills of Sussex” van Brian Austin. Het handelt over de molen in Rottingdean, een plaatsje bij Brighton. De molen staat daar op de Beacon Hill en is gebouwd in 1802. Sinds zijn bestaan waren er perioden dat de molen behoorlijk in verval was geraakt maar men kreeg het elke keer weer voor elkaar hem te restaureren. Afgezien van een verwijzing naar zijn littekens, gaat het gedicht hier grotendeels aan voorbij, echter niet aan de gebeurtenissen in het verleden en zijn aanwezigheid nu. Deze verbinden ons met zijn verleden. Maar toch al vliegt het moderne leven nog zo snel voorbij, hij als een baken in het landschap en de oceaan zullen er altijd zijn.

Frits Harteman

The windmill at Rottingdean

What changing sights you must have seen
Since strong winds turned your mighty sails,
Yet your surroundings still are green,
And you've survived the wildest gales

Where horse and car went rattling by,
On ancient roads, unpaved and worn,
You saw the time of leisure die,
And watched a new age being born.

Your working life is long since done,
And now, in lonely majesty,
You lift your arms up to the sun,
And stand guard high above the sea.

In daylight, your familiar shape
Against the sky, high on a hill,
A part of beautiful landscape,
Means more than just an old wind mill.

When cloudy, moonless, dark night frowns,
We half imagine you are there,
A ghostly landmark on the downs,
Too far to catch the headlights' glare.

When coastal skies are full of stars,
So awesome in their multitude,
In silhouette, so full of scars,
Across the centuries you brood.

While modern life flies by so fast,
And few are those who really care,
You stand – to link us with the past;
You – and the ocean – always there.

Sheila Asch
February 1975

Aan de licht

Petro Boon

Op verzoek van Mari Goossens schrijf ik dit stukje om mezelf aan jullie voor te stellen. Mijn naam is Petro Boon, 52 jaar, getrouwd en mijn vrouw Carla en ik hebben samen 6 kinderen. Geboren en getogen in Zoetermeer woon ik inmiddels al meer dan 25 jaar in Boxmeer. In het dagelijks leven ben ik verantwoordelijk voor de inkoop van een eierverwerkend bedrijf in Wehl, bij Doetinchem. We sorteren en verpakken eieren voor grootwinkelbedrijven, maar maken ook eiproducten voor de levensmiddelenindustrie.

De liefde voor molens beperkte zich in eerste instantie tot de buitenkant. Ik kon een fraaie molen altijd al erg waarderen in het landschap of als bepalend element in dorps- of stadsgezicht. In mijn geboortestreek waren natuurlijk ook veel poldermolens te zien. Toch is er altijd wel een indirect verband geweest met molens. Mijn overgrootvader had voor 1900 al een handel in granen. Later is dat uitgegroeid tot een veevoederfabriekje met een hamermolen en een korrelpers. Inderdaad wel een molen, maar elektrisch. In mijn tienerjaren heb ik daar meer graan gemalen dan ik ooit als vrijwillig molenaar zal doen. De veevoederfabriek heeft de stadsuitbreiding in de Randstad niet overleefd. Maar ik ben toch veevoeding gaan studeren in Wageningen. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Na mijn studie ben ik bij het toenmalige Hendrix Voeders in Boxmeer gaan werken, inmiddels Hendrix UTD. Daar heb ik diverse functies bekleed van voersamenstelling tot voorlichting en verkoop. In de jaren ’90 ben ik verantwoordelijk geweest voor de fabriek in Heijen en heb daar de walsenstoel geïntroduceerd als alternatieve molen voor kippenvoer. Dus wel ervaring met molens, maar van een andere soort.

Twee jaar geleden hadden wij via een uitwisselingsprogramma van de kerk een Oegandees te logeren. Deze wilde dolgraag een molen van binnen zien. We zijn toen in Beugen bij Frits en Hans op bezoek geweest. De Oegandees vond het geweldig, maar ik ook. Alleen wist ik toen nog niet dat je via een cursus tot vrijwillig molenaar kon worden opgeleid. Dat bleek pas een half jaar later toen er via een advertentie in het Boxmeers Weekblad om leerling-molenaars werd gevraagd. Ik heb meteen gereageerd en heb vervolgens een aantal zaterdagen meegelopen bij Theo en John in Oeffelt. Daar kreeg ik al snel een positief gevoel en

ben in het vroege voorjaar van 2010 met de opleiding begonnen. Sinds maart dit jaar loop ik “stage” bij Jan van Riet op de Korenbloem in Oploo. Je moet in je opleiding immers op meerdere molentypes ervaring opdoen. In Oeffelt heb ik in een jaar tijd heel veel geleerd. Het mooie van het draaien in Oploo is dat je daar de enige leerling bent dus alles alleen moet doen waardoor je veel meer praktijkervaring opdoet. En ik heb daar ook de charme van een standerdmolen leren waarderen. Dat er regelmatig wat spelt te malen valt, verhoogt de feestvreugde.
Het enthousiasme van Theo, John en Jan werkt erg motiverend. Elke zaterdagmorgen ervaar ik de molen als een rustpunt na een hectische werkweek, echt een moment van onthaasting. En toch mooi dat je met zo’n hobby het prachtige Hollandse erfgoed draaiende mag houden.
Hopelijk tot ziens op één van onze bijeenkomsten of op één van de molens!

Petro Boon

Molens in de regio

De Nooitgedacht te Afferden

Over de molen zijn er geen bijzonderheden te melden. Op zondag 2 oktober zal de molen, evenals die in Heijen en Gennep, geopend zijn bij gelegenheid van de Limburgse molendag.

De Martinus te Beugen

Er is niet bijzonder veel nieuws te melden over de molen. De molenaars hebben wat kleine reparaties aan de zeilen uitgevoerd, omdat het lijk bij de linkerbovenhoek niet goed meer vast zat aan het zeiloog.

De Jan van Cuijk te Cuijk

Afgelopen week is de Cuijkse tarwe gearriveerd op de molen. Door het droge voorjaar en de natte zomer was de opbrengst wat aan de magere kant. Slechts 1500 kg is er uiteindelijk na het schonen over gebleven. Op zondag 18 september zal burgemeester Hillenaar het eerste Cuijkse molenbrood in ontvangst nemen.

Wat de molen betreft heeft de aannemer Van de Horst het vochtprobleem in de muren van het pakhuis bekeken en zal hij naar een passende oplossing zoeken. Mogelijk zullen de buitenmuren geïmpregneerd worden. Ook is er een nieuwe eikenhouten trap besteld voor de maalzolder. Deze zal spoedig geleverd worden.

SW

De Gerarda te Heijen

Reeds geruime tijd lagen bij de molen 4 stuks lange balken opgeslagen. Deze waren bestemd om de lange en korte schoren van de staart te vernieuwen. De werkzaamheden zijn in de week voor de bouwvakvakantie uitgevoerd door Beijk. Ook is het schilderwerk aan staart, inclusief kruibok uitgevoerd.

Op de Gerarda hebben we kort geleden 4 nieuwe zeilen mogen ontvangen. Deze nieuwe zeilen hebben wij inmiddels “ingehangen”.

HK

De Reus te Gennep

Ook bij de Reus hebben wij onlangs 4 stuks nieuwe zeilen ontvangen. Deze hebben we nog dezelfde dag “ingehangen”. Het buitenschilderwerk zal op zeer korte termijn worden uitgevoerd.

HK

De Maasmolen te Nederasselt

Het streekgala van 26 juni op de Maasmolen was een succes. ’s Morgens was het bewolkt en dreigde het te gaan regenen. Het viel allemaal erg mee en ’s middags was het prachtig zomerweer, de Italiaanse ijsboer heeft goede zaken gedaan. Deze dag is mede een succes geworden door alle medewerking van familie en onze collega’s Peter Pouwels, Peter Simons, Stefan Willems en Jan Selten. Helaas kon de molen niet malen vanwege het gebrek aan een beetje wind. Zelfs de zelfgemaakte windmolentjes van Peter Simons hadden moeite hun draai te vinden.

Sinds twee maanden lopen Sabine en Yessica op de molen praktijkstage, erg gezellig en leuk om te doen. De dames doen het erg goed en pakken alles aan. Nog in de maand augustus zal een overleg plaats vinden met de vier molenaars en de gemeente Heumen. Het onderwerp is het onderhoud van de drie molens van Heumen en waarschijnlijk de bezuinigingen die voor iedere gemeente voor de deur staan.

Het bezoek valt erg tegen deze zomer, er wordt weinig gefietst op de routes langs de molen. Ook andere rondleidingen of fotoreportages zijn er niet geweest. Wel heeft een boer een aantal hectaren haver gezaaid, die hij deze komende weken wil aanbieden om te malen. Als het allemaal goed verloopt, wil hij dit ieder jaar organiseren.

RS

De Vooruitgang te Oeffelt

Omdat John Houben met Marie-Jose met een camper op avontuur is, heeft hij de deadline voor het insturen van de kopij gemist. Hopelijk treffen ze het met hun eerste kampeerervaring. Je bent nooit te oud om iets te leren.
Daarom heb ik Theo gebeld om verslag te doen van de wetenswaardigheden op en rond de Oeffeltse molen.

Alles gaat op “de Vooruitgang”op rolletjes, zelfs de kap. Ook zit er ‘vooruitgang` bij de 7 leerlingen die hij momenteel onder zijn hoede heeft. Sabine Hillebrecht

uit Duisburg Dld gaat 5 oktober op examen bij Jan van Riet in Oploo. Wij wensen haar veel succes. Petro Boom uit Boxmeer loopt stage, bij dezelfde Jan.
Harm van Es draait regelmatig mee bij Jos van der Heyden in Gassel. Jessica Sneek gaat in het kielzog van Rob Snel regelmatig in Katwijk draaien. Als Cuijkse zit ze eigenlijk bij Stefan Willems. Dan lessen er nog Pieter Aarts uit Boxmeer, Jan Kuipers uit Ravenstein en Caroline Schaeffer (’n Duitse herder) uit Kleef. Zoals je ziet weer een volle bak.

De stichting Molens gemeente Boxmeer is doende om alsnog een toilet gerealiseerd te krijgen. Met de gemeente zijn er initiatieven ontwikkeld om, samen met het ROC (Regionaal Opleiding Centrum), dit project als leerervaringsplek, binnen het beperkte budget, gestalte te geven.

MG

De Korenbloem en watermolen te Oploo

Op 5 oktober zijn molenaarsexamens in Oploo. Voor de middag één kandidate uit Arnhem voor het examen molenaar op watergedreven molens. Na de middag twee kandidaten op de windmolen De Korenbloem. Voor de molenaar de schone taak om de kandidaten, in de voorafgaande weken, aan de molen te laten wennen. Op de examendag de molens in gereedheid te brengen, de examencommissie te ontvangen en te voorzien van de nodige natte en droge versnaperingen. Ook het bespreken van de lunch hoort daarbij.

Op 21 augustus was het Tôntjesdag rondom de watermolen. De watermolen heeft hierbij een gedeelte van de dag gedraaid. Dit dankzij de overvloedige regen die in de vakantieperiode is gevallen. De publieke belangstelling viel wat tegen. Dit ook omdat de mensen eerst naar allerlei weersvoorspelingen kijken, voordat ze er op uit trekken. Het noodweer in Hasselt, België, heeft de mensen toch een beetje schuw gemaakt.
Door de grote en hevige regenbuien is achter de brug onder de Vloetweg een groot gat ontstaan door onderspoeling. Hiermee is het waterschap thans doende.

Zondag 18 september zijn de molens opgenomen in het strijdtoneel van de kampioenschappen trommen, vendelen, bazuinblazen en standaardrijden van de Noord-Brabantse Federatie voor Schuttersgilden. De wedstrijden vinden dan rond de molens plaats en zijn zeker de moeite waard om te bekijken.

Bij de Korenbloem zijn door de droogte, afgelopen mei, de bovenwielwiggen los gaan zitten. Het bovenwiel heeft zich daardoor een eindje richting askop naar boven gewerkt. De wiggen zijn wel weer aangeslagen en geborgd, maar malen is even niet mogelijk omdat de kammen niet ver genoeg in de staven draaien. Na de examens zal molenmaker Beijk het bekijken.

Binnenkort gaan we met een vertegenwoordiger van de gemeente en de Noord-Brabantse Molenstichting het zgn. “bidboek” bespreken. Hierin wordt de onderhoudstoestand(achterstand) van de Brabantse molens besproken.

Onze Molenstichting zit in de race voor een flink bedrag uit het Fonds Maatschappelijke Betrokkenheid van de Rabobank. Met het bedrag willen we dan onderzoek doen naar de Potroeden van De Korenbloem. Als het gevlucht t.z.t. vervangen moet worden, willen we hiervoor goed voorbereid zijn.

Leerling Petro krijgt nog steeds zijn brede opleiding. Dit varieert van grasmaaien tot het maken van koeienvoer, waardoor hij geregeld goed bestoft huiswaarts keert.

Vanuit het project de Graancirkel hebben we nog een partij rogge te malen. Nu het even op de Korenbloem niet mogelijk is te malen, zijn er misschien molenaars die hiervoor interesse hebben, laat maar weten.

JvR

De Bovenste Plasmolen te Plasmolen

De verschillende lekkages aan de opgeleide beek, die op het terrein van Natuurmonumenten ligt, zijn door personeel van Natuurmonumenten met enkele vrijwilligers adequaat verholpen. Bij de lekkage van de overloop is het hout dat na 10 jaar totaal weggerot was, vervangen voor azobé, een duurzamere houtsoort waarmee vorig jaar ook het molenhoofd is hersteld. Door het langdurig overstromen van de overloop was de stenen bedding van de overloop totaal onderspoeld, nadat de stenen waren verwijderd heeft men het geheel opnieuw met zand en leem ondervuld, waarna de stenen bedding weer terug op zijn oorspronkelijke plaats is gelegd. Aangezien het terrein zéér moeilijk toegankelijk is, moest al het werk met kruiwagen en schop uitgevoerd worden.

Verschillende lekkages aan de opgeleidde beek zaten tamelijk diep in het dijklichaam, zodat dit grotendeels opengegraven moest worden om het opnieuw te kunnen dichten met leem. Ook de verstopping in het verdeelstuk, tussen restrictiegoot en kraan, heeft men weer open gemaakt. Dankzij de hulp van Natuurmonumenten en zijn vrijwilligers kan de Bovenste Plasmolen weer volop draaien, en kunnen bezoekers weer genieten van het prachtige schouwspel van de

De nieuwe granenkast op de Heimolen te Sint-Hubert

een volop in bedrijf zijnde watermolen.

PP

De Luctor et Emergo te Rijkevoort

Er is nauwelijks iets interessants te vertellen. Alles gaat zijn gangetje.
Wel is een duif nog laat in de kruiring aan het broeden, tot eind juli hadden we nog inwoning. Kleine zomerklusjes uitgevoerd zoals wiggen aanslaan en kammen in de was zetten. De vang werkt nog niet echt lekker, daar moeten we een keer samen mee aan de slag. We hebben de slechtste "vermolmde" wanmolen gesloopt, nadat er op marktplaats geen belangstelling voor bleek te bestaan. Daarna de invaart opnieuw ingericht en de vitrinekast gevuld met wat oude kneut.

Op midzomernacht 21 juni werd weer het korenfestival bij de molen gehouden. Het was een zeer geslaagde avond. In samenspel met het museumwinkeltje hebben we een viertal groepen ontvangen en rondgeleid op de molen.
Er is een set gelamineerde molentekeningen op de graanzolder, 'ter lering ende vermaak', opgehangen.

De brandblussers en de bliksembeveiliging zijn gecontroleerd en in orde bevonden. We hebben onze molen aangemeld als oefenobject voor de brandweer waar erg positief op gereageerd werd.

MG

De Heimolen te Sint-Hubert

Eind juni is er weer het jaarlijkse festijn "Muziek bij de molen" geweest wat zoals altijd georganiseerd wordt door de Joekskapellen van Wilbertoord en Sint-Hubert. Ook Harry met zijn Gries Kopkes was van de partij. Het evenement gebeurde onder prima weersomstandigheden en was druk bezocht.
Op de steenzolder heeft Harry al vele jaren een verzameling jampotglazen gevuld met diverse granen en ook diverse bossen met graanhalmen aan de draagbalk hangen. Maar de muizen vonden die ook om niet te versmaden, zodat er dan ook alleen maar stro bleef hangen. Nu heeft hij een glazen tentoonstellingskast gemaakt waarin en op de kast de granen getoond worden met de namen van de soorten erbij vermeld. Een foto is hiervan te vinden op de website www.de-heimolen.nl.
De molen is verder nu in prima staat. Door de firma Jules Goossens is onlangs de gestolen bliksemafleider vernieuwd en ondergronds aangebracht. Ook heeft de gemeente Mill twee nieuwe zeilen toegezegd die op de Potroede zullen komen.

De Rust na Arbeid te Ven-Zelderheide

In juli was molenmaker Beijk een dagje op de Rust na Arbeid om ondermeer de as naar voren te tempelen, de springbeugel aan te passen, de buitenroe weer vast te zetten, bouten van het kamrad en twee plankjes van de kap te vervangen, de beltdeuren aan te passen en nog wat andere klusjes uit te voeren.

Nu, begin september, begint de schilder met het nodige schilder- en teerwerk (ramen, deuren, luiken, staart, roeden).

Mari Goossens en Marko Sturm

(advertentie)

(advertentie)

BEIJK

molenmakers

boutrestaurateurs

Beijk Molenbouw BV
Rimpelt 15a
5851 EK AFFERDEN
tel. 0485-531910
fax 0485-532305
www.beijk.biz

(advertentie)

(advertentie)

Powered by
HAVENS
Since 1845

Havens Diervoeders
Monseigneur Geurtsstraat 41
5823 AC Maashees
tel. 0478-638 238
www.havens.nl